

ПРОЦЕСУАЛІЗАЦІЯ ПРАВА У ФРАНЦІЇ ТА НІМЕЧЧИНІ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

PROCESSUALIZATION OF RIGHTS IN FRANCE AND GERMANY
IN THE MEDIUM-ENVIRONMENT

Слинько Д.В.,

к.ю.н, доцент,

професор кафедри теорії та історії держави і права

факультету № 1

Харківський національний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних історико-правових проблем щодо процесуалізації права у країнах середньовічної Європи, зокрема Франції та Німеччини. Норми права цих країн, у тому числі процесуальні, у майбутньому стали підґрунтям формування романо-германської правової системи. Спочатку основною формою втілення процесуальних норм виступає обвинувально-змагальний процес, який отримав свою регламентацію ще у варварських правдах та характеризувався однаковістю процедури у кримінальних та цивільних справах. Згодом у церковних судах все більшого розповсюдження набуває розшуково-інквізиційний процес, що базувався на формальній теорії доказів. Внаслідок ускладнення суспільного життя та зміцнення державної королівської влади він починає витісняти обвинувально-змагальний процес.

Ключові слова: процесуальні норми, обвинувально-змагальний процес, розшуково-інквізиційний процес, стадії судового процесу, попереднє розслідування, кримінальний процес, цивільний процес.

Статья посвящена рассмотрению одной из актуальных историко-правовых проблем – процессуализации права в странах средневековой Европы, в частности Франции и Германии. Нормы права этих стран, в том числе процессуальные, в будущем стали основой формирования романо-германской правовой системы. Сначала основной формой воплощения процессуальных норм выступает обвинительно-состязательный процесс, который получил свою регламентацию еще в варварских правдах и характеризовался единообразием процедуры по уголовным и гражданским делам. Впоследствии в церковных судах все большее распространение приобретает розыскной инквизиционный процесс, основанный на формальной теории доказательств. Вследствие развития общественной жизни и укрепления государственной королевской власти он начинает вытеснять обвинительно-состязательный процесс.

Ключевые слова: процессуальные нормы, обвинительно-состязательный процесс, розыскной инквизиционный процесс, стадии судебного процесса, предварительное расследование, уголовный процесс, гражданский процесс.

The article is devoted to the coverage of one of the most relevant historical and legal problems concerning the process of law-making in the medieval European countries, in particular France and Germany. The procedural law of these countries in the future became the basis for the formation of the Romano-Germanic legal system.

It was established that initially the main form of the implementation of procedural norms is the prosecution-contest process, which received its regulation in barbaric truths and was characterized by the uniformity of the procedure in criminal and civil cases.

Subsequently, in the church courts, the search-inquisition process, which was based on the formal theory of evidence, is becoming more widespread. The final prosecution-process was abolished by the ordinance of 1498 and the edict of 1539.

The leading idea of the investigative-inquisitorial process was the presumption of guilt, so a suspect (accused) could have been subjected to torture based on testimony of a person who was considered a witness. The purpose of the process was considered to have been achieved if the accused person was recognized. The materials of the investigation conducted played a decisive role during the trial of the case. There was a certain gap between the previous one and the trial. The defendant did not have a real opportunity to defend himself, despite having read the materials of the investigation. In the case of both acquittal and indictment, the court took into account, as a rule, evidence of a prosecution. The judge had the right to reappoint the defendant's torture if he doubted their credibility. After the announcement of the sentence in order to establish unknown accomplices, the so-called final torture could be applied.

The inquisition process had the following characteristics: the presentation of a prosecution on behalf of the state by a judge as an official; investigative actions are public-legal, not private-nature; application to suspected methods of physical influence; conducting of a court session, as a rule, in the closed mode; written design. The prosecution process for Carolina was divided into the following stages: inquiry, general investigation, special investigation, sentencing.

As a result of the complication of public life and the strengthening of state royal power, he begins to oust the prosecution-contest process.

Key words: procedural norms, prosecution-contest process, search-inquisition process, stages of judicial process, preliminary investigation, criminal process, civil process.

У монархічній державності Середньовіччя можна виділити наступні історичні різновиди: 1) ранньофеодальну монархію; 2) сеньйоріальну монархію; 3) станово-представницьку монархію; 4) абсолютну монархію. Хоча кожній національній державності в окремих країнах властиві певні відмінності, але наявність деяких загальних рис дозволяє розглядати вказані форми саме як самостійні інституційні комплекси. Всі разом, у порядку історичної спадкоємності, вони є послідовними стадіями розвитку права, у тому числі щодо його процесуалізації. Наприклад, вивчаючи Салічну правду франків, яка собою представляла правовий конгломерат, спостерігаємо поєднання на правовому рівні паростків кримінального, цивільного, процесуального корпоративного та адміністративного права. На рівні Салічної правди, як спроби кодифікації загального права, можна зазначити розвиток не лише певних процесуальних інститутів у вигляді судових викликів, відповідальності за неправдиві свідчення. Позивач мав

право вимагати від судів розглянути справу і висловити рішення. За відмову від цього на суддів (рахінбургів), за Салічною правдою, накладався штраф [1, с. 170]. Так, § 3 Розділу LVII Салічної правди зазначає, що у випадку здійснення рахінбургом суду не по закону, та особа, проти якої винесене рішення, має подати позов. Якщо провина буде доведена, рахінбург зобов'язаний сплатити штраф [2]. Отже, формуються зародки адміністративно-процесуального права з можливістю оскарження дій посадовців [3, с. 559]. У середньовічній Італії виникають два різновиди торгових судів: суди, в яких розглядалися спори стосовно морської торгівлі («curiae maritimaе») та станові суди, які відправляли правосуддя у купецькому середовищі («consoli dei mercanti») [4, с. 16]. Таким чином, в епоху Середньовіччя відбувається формування станового корпоративного права, на зміну якому згодом приходять розвинуте загальнодержавне право. Фазою переходу до розвинутого права виступає королівське право [5, с. 217].

Найбільш яскравими прикладами процесуалізації права в епоху Середньовіччя на території Європи виступають тогочасні Франція та Німеччина.

У державі франків майже до кінця XII століття обвинувально-змагальний процес залишається основною формою. Ця форма процесу отримала свою регламентацію ще у варварських правдах та характеризується однаковістю процедури у кримінальних та цивільних справах. Будь-яка судова справа носить публічний характер, є суперечкою між скривдженим та кривдником: позивачем та відповідачем чи обвинувачем і обвинуваченим [6, с. 186]. Судоговоріння здійснюється в усній формі, проводиться гласно з додержанням суворого формалізму. Звинувачення має приватний характер, при цьому сторони наділені рівними можливостями у поданні доказів. Судові поєдинки, ордалії (Божий суд), присяга та сумісна присяга родовичів широко використовуються як докази. Серед доказів можна виокремити безумовно-об'єктивні, тобто ті, що не підлягають запереченню (наприклад, королівська грамота) та умовно об'єктивні. До останніх відносилися такі докази, як жереб та присяга. Процес по всіх справах мав позовний характер, скарга або обвинувачення було приватною ініціативою особи. Суть скарги або обвинувачення позивач формулював сам. Виклик до суду здійснювався при свідках, а за неявку загрожував штраф. До суду позивач і відповідач, обвинувач і обвинувачений повинні були явитися особисто. Суд відбувався у два умовні етапи. Спочатку суддя проголошував звичаї (право), що мали відношення до справи. Потому виносилися вирок або рішення. Винесене рішення можна було заперечувати, але лише відразу [1, с. 170]. Як бачимо, попередній розгляд справи як стадія процесу була відсутня. Виконання рішення, винесеного судом було справою ініціатора процесу. Якщо винувата сторона відмовлялася виконувати рішення добровільно, зацікавлена особа мала право звернутися до короля. Одним із засобів примусу було позбавлення винного «королівського заступництва». При цьому кожному, хто надавав засудженому допомогу, загрожуvalo накладання значного штрафу. Належне виконання рішень щодо майнових справ покладалося на графів, які були особисто відповідальними за це. Подальшого розвитку у Франції набуває ідея торгових судів. Ярмаркові судові установи («conservations des foires») функціонували лише під час проведення ярмарок і були тимчасовими установами. Пізніше, на межі століть, у франків з'являються постійні суди у комерційній сфері – адміралтейські («amirautes») та власне купецькі («juge et consuls»). Їх завданням було задоволення потреб купців, пов'язаних із морською торгівлею [4, с. 16]. Починаючи з XIII століття у церковних судах все більшого розповсюдження набуває розшуково-інквізиційна форма процесу. На думку Ф. Елі, інститут розслідування виникає у канонічному праві. Як форма процесу розслідування отримує розвиток у декреталіях Інокентія III і розповсюджується у церковних судах, застосовуючись спочатку у дисциплінарних провадженнях щодо священнослужителів [7, с. 517-518]. Вплив церковного процесу на світський є неспростовним, але слід зазначити, що окремі елементи розшукового процесу були запозичені саме у світських судах. Пристосувавши ці елементи для власних потреб, надавши їм нового значення церковні суди стали взірцем для Франції та навколишніх країн [8, с. 66-67]. Д. Г. Тальберг зазначає, що крім римських традицій італійських криміналістів, значний вплив на розвиток розшукового процесу на заході Європи справили канонічний процес. Світське законодавство використало вже готові, розвинуті форми розшуку [9, с. 28-29, 31]. З плином часу розшуково-інквізиційна форма процесу починає застосовуватися у системі королівських судів. Так, В. Случевський вказує, що зачатки розшукового процесу спостерігаються у канонічному праві, вони використовуються у церковних судах, а потім починають застосовуватися судами світськими [10, с. 32, 34]. Змагальна та інквізиційна форми процесу застосовувалися одночасно протягом XIII–XV століть. Але вже на початку XV століття королівській розшуковий процес починає витісняти обвинувально-змагальний процес [6, с. 235]. Поступово

змагальний процес втрачає своє значення, оскільки у зв'язку з утвердженням абсолютизму розшуково-інквізиційний процес стає єдиним, що застосовується у судовій практиці. Заміна старого змагального процесу обумовлюється ускладненням суспільного життя та зміцненням державної королівської влади [11, с. 22-29]. Остаточо обвинувально-змагальний процес було скасовано ордонансом 1498 року та едиктом 1539 року. На заміну йому у судовій практиці починають застосовуватися однакові правила інквізиційного процесу, які отримали закріплення у Великому кримінальному ордонансі 1670 року.

Приватний характер обвинувачення у розшуково-інквізиційному процесі зберігається, але все більш розширюється сфера переслідування, яка здійснювалася від державного імені. Внаслідок судової реформи, запроваджені Людовіком XI, ордалії та судові поєдинки забороняються. Остаточо вони перестали застосовуватися лише у XVI столітті. Судоговоріння відбувається у письмовій формі та набуває таємного характеру. Наразі, попереднє розслідування становить стадію розшуково-інквізиційного процесу. У цій стадії процесу виокремлюються загальне і спеціальне розслідування. Слідство розпочиналося з встановлення самого факту злочину. З цією метою використовувалися певні методи дізнання, які носили як гласний, так і негласний характер. Підозрюваному не повідомлялося про зміст скарг чи доносів. На наступному етапі слідчий суддя збирав письмові докази, здійснював їх перевірку, допитував обвинуваченого та свідків. Свідки поділялися на дві категорії: свідків випадку та свідків факту. До першої категорії відносилися безпосередні свідки злочину чи порушення, до другої – особи, які у майбутньому мали підтвердити позику, висновок угоди тощо. Слід зазначити, що надання свідчень визнавалося громадським обов'язком. За відмову від участі у судочинстві, за надання неправдивих свідчень, на свідків міг бути накладений штраф. Навмисна відмова від свідчень, крім штрафу, тягла за собою оголошення свідку поза законом і вигнання з громади [1, с. 171]. У разі необхідності проводилися обшуки та вилучення речових доказів, очні ставки тощо. Всі слідчі дії були спрямовані на викриття підозрюваного та оповіті таємницею. Презумпція винності виступала провідною ідеєю розшуково-інквізиційного процесу, тому до підозрюваного (обвинуваченого) могли бути застосовані тортури на підставі свідчень особи, яка вважалася свідком. Мета процесу вважалася досягнутою, якщо було отримане визнання обвинуваченої особи. Матеріали проведеного розслідування відігравали вирішальну роль під час розгляду справи у суді. Певна межа між попереднім та судовим слідством була відсутньою. Реальною можливістю захищатися обвинувачений не мав попри ознайомлення з матеріалами проведеного розслідування. У випадку наявності як виправдувальних, так і обвинувальних доказів, суд приймав до уваги, як правило, докази обвинувального характеру. Суддя мав право повторно призначити катування обвинуваченого, якщо мав сумнів в їх достовірності. Після оголошення вироку з метою встановлення невідомих співучасників могли застосовуватися так звані остаточні тортури. Якщо використані методи тиску не давали підстав для звинувачення, особа у певних випадках залишалася довільно чи тимчасово під підозрою за рішенням суду. Отже, обвинувачений міг бути притягнутий до суду у результаті виявлення будь-яких нових доказів [6, с. 254].

Якщо обвинувально-змагальний процес характеризувався вільною оцінкою доказів, то з розвитком розшуково-інквізиційної форми процесу починає розповсюджуватися формальна теорія доказів. Суддям надаються повноваження щодо оцінки вагомості зібраних доказів. Це, у свою чергу, спричиняє прояви свавілля у галузі відправлення правосуддя. Крім того, майже до завершення феодальної розробленості, рішення, винесені сеньоріальних судів мали остаточний характер і не могли бути оскаржені. Лише у випадках допущення «помилки у праві» зберігалася можливість оскарження у суді вищестоящого сеньйора. Єдиним способом домогтися перегляду рішення сеньйоріального суду залишався поєди-

нок із суддею, який розглядав справу. Якщо у справі було винесено смертний вирок, поєдинок із суддею заборонявся.

Починаючи з XIII століття і особливо після судової реформи Людовіка XI закріплюється право оскарження рішень, винесених сеньйоріальними судами, до королівського суду. Перегляд рішень перестає мати образливий характер щодо суддів першої інстанції. Система королівських судів починає будуватися на засадах ієрархичності, встановлюється біля 10 апеляційних інстанцій. Крім того, королівська юстиція отримала право евокації, тобто прийняття до свого розгляду будь-якої справи з некоролівського суду на будь-якій стадії [12, с. 147-156]. Як правило, вилучення справи з належної підсудності та її розгляд іншою установою чи спеціально створеною комісією, застосовувалося до цивільних справ. Але в окремих випадках кримінальні справи також вилучалися з ведення системи загальних судів [6, с. 256]. Паризький парламент набуває повноважень вищої апеляційної інстанції у кримінальних та цивільних справах. У провінціях створювалися місцеві парламенти, що були його відділеннями і де вводилися посади королівських прокурорів. Як представник короля, королівський прокурор підтримував обвинувачення у судовому процесі. У той же час разом із королівськими судами продовжують діяти сеньйоріальні суди, до підсудності яких відносилися цивільні та незначні кримінальні справи (так звана «нижча юстиція»). Продовжують функціонувати сеньйоріальні суди архієпископів, єпископів та абатів. Систему загальних судів з кримінальних справ утворювали три інстанції. Це були суди превотальні, бальяжні та суди парламентів. Державна Рада з затвердженням абсолютизму набуває статусу найвищої судової інстанції, яка мала право перевіряти правильність застосування законодавства в порядку касації. У такій якості вона отримує право вимагати для перевірки належного застосування законів з метою забезпечення необхідного для влади вирішення справи. М. О. Чельцов-Бебутов звертає увагу, що майже кожне адміністративне відомство мало власний суд для розгляду справ, віднесених до його ведення. Військові суди («військові ради») займали у судовій системі особливе місце. Невизначеність компетенції складових судової системи спричиняла велику кількість суперечок щодо підсудності, котрі вирішувалися державною радою. Це, у свою чергу, породжувало тяганину з урахуванням низки апеляційних інстанцій та самої процедури розшукового процесу [6, с. 256].

У Німеччині на ранній стадії розвитку феодалізму джерелом правосуддя й верховним суддею вважався імператор. Згодом, із розвитком феодальних відносин судове верховенство короля було обмежено, особливо у володіннях феодалів [1, с. 199]. Застосування права у процесуальній площині здійснювалося всією розгалуженою системою судових установ. До її складу відносилися суди феодалів-землевласників, яких існувало у Німеччині найбільше. Наступну групу самостійних судів складали міські суди, які отримали особливий розвиток у XIII-XIV століттях. Це було пов'язане з отриманням містами незалежності від феодальних власників. Такі міста як Магдебург та Любек стали зразками для інших міст, які запозичили у них свої судові статuti. «Магдебурзьке право» закріплювало привілеї міських станів, які отримали у кінці XII – на початку XIII століття самоуправління та власні суди. Саме це право під назвою «німецького» супроводжувало германську колонізацію. Таким чином, воно проникло у Чехію, Сілезію, Польщу, Литву та Західну Україну [6, с. 162–263]. До третьої групи відносилися так звані «вільні суди». Вони були лише невеликою частиною судів, які залишилися у безпосередньому підпорядкуванні імператора чи короля. Крім зазначених світських судів, у феодальній Німеччині існувала система церковних судів. Їх юрисдикція розповсюджувалася на певні групи населення (представники духовництва та світські особи, які перебували під заступництвом церкви) та певні категорії справ (щодо шлюбу, заповітів, злочинів проти віри тощо).

У XIII століття була зроблена перша спроба кодифікувати звичаєве право та провести його певну процесуалізацію.

Так, «Саксонське Зерцало», складене близько 1230 року Ейке фон Репковим, є збіркою звичаїв, які діяли у східній частині Саксонії та сусідніх землях. «Саксонське Зерцало» складалося із двох частин. Перша, основна частина, була присвячена найважливішим галузям тогочасного земського права – державному, кримінальному, цивільному та процесуальному. Друга частина закріплювала норми ленного права, яке визначало взаємні відносини між феодалами, тобто теж містила норми процесуального права. Основним різновидом процесу виступає обвинувально-змагальний процес. Процесуальні норми німецького земського права, закріплені у саксонських джерелах, ґрунтуються на діяльності суду «вільних людей». Такий суд виступає органом вирішення правового спору сторін. Основною судочинства є їх діяльність, а не діяльність суду щодо розгляду справи. Обвинувач, а в окремих випадках і обвинувачений, зобов'язані довести свої твердження. Дотримання передбачених звичаєм форм є обов'язковою умовою, оскільки недотримання спричиняє програш справи. Суд займає пасивну позицію, він не збирає за своєю ініціативою жодних доказів. Висновок суду залежить від наданих зацікавленою стороною формальних доказів чи спроможності відповідача спростувати твердження протилежної сторони. Суд лише спостерігає за діяльністю сторін та оцінює отримані результати з точки зору їх відповідності формальним правовим вимогам. Кажучи інакше, судові рішення є констатацією вдалого чи невдалого виконання формальних правил зобов'язаною стороною [13, с. 21]. У той період до системи доказів німецького процесу відносився, разом із присягою сторін та судовими випробуванням, також судовий поєдинок.

У зв'язку із розвитком феодальних відносин у різних місцевостях Німеччини, насамперед у містах, у процесі починає застосовуватися переслідування у порядку виконання посадових обов'язків відповідних органів влади. Це певною мірою вступало у суперечності зі старим обвинувальним типом процесу. Офіційне (посадове) переслідування виступає підґрунтям розшуково-інквізиційного процесу. Внаслідок цього розширюється активність суду щодо дослідження речових доказів, у випадках насильницької смерті починає застосовуватися огляд трупа вповноваженим судом особами [14, с. 773]. В окремих місцевостях виникає і закріплюється звичай, за яким суддя, що особисто має відомості щодо злочину, може сповістити про це. Його скріплена присягою заява є підставою відкриття справи [6, с. 272].

Спочатку в офіційному провадженні зберігаються такі види доказів як очисна присяга та ордалі, але поступово вони зникають із судової практики. Починає застосовуватися викриття підозрюваного за допомогою свідчень семи осіб, даних під присягою.

Слід зазначити, що ще протягом досить тривалого часу разом з новими формами переслідування використовувалися обвинувально-змагальний процес, сфера застосування якого поступово звужувалася. Так, у другій половині XIII століття вважалося безсумнівним проведення феодалом розслідування без наявності формального обвинувачення. Власник феоду міг опитувати місцеве населення для отримання необхідних відомостей.

У кінці XV – на початку XVI століття в окремих феодальних землях Німеччини діяли кодекси, які відображали вироблений судовою практикою розшуковий процес із застосуванням катувань, смертної кари та каліцтва.

У зв'язку з необхідністю об'єднання окремих кримінально-процесуальних статутів в єдине укладення, яке б діяло на всій території Німеччини, у 1532 році було прийнято новий кодекс. Він мав офіційну назву Кримінально-судове укладення Священної Римської імперії німецької нації, але став відомим під короткою назвою «Кароліна», на честь імператора Карла V. Перша частина кодексу була присвячена процесу, друга закріплювала норми кримінального права.

У «Кароліні» збереглися окремі риси змагально-обвинувального процесу, а саме: відкриття справи за ініціативою приватної особи; збір доказів безпосередньо зацікавленими сторонами; можливість обвинуваченого оскаржити позов; відшкодування позивачем збитків у випадку, якщо обвинувачення не буде підтвержене. Але основною формою розгляду кримінальних справ за новим Кримінально-судовим укладенням стає інквізиційно-розшуковий процес. Його атрибутами були наступні: пред'явлення обвинувачення від імені держави суддею як посадовою особою; слідчі дії носять публічно-правовий, а не приватний, характер; застосування до підозрюваного методів фізичного впливу; проведення судового засідання, як правило, у закритому режимі; письмове оформлення. Інквізиційно-розшуковий процес за «Кароліною» поділявся на кілька стадій. Першою стадією було дізнання, яке мало на меті констатацію факту правопорушення та встановлення підозрюваного. Дізнання здійснювалося у вигляді зібрання таємної інформації щодо злочину та можливого злочинця. Проводилося дізнання безпосередньо суддею з використанням гласних та негласних методів. Завершувалася ця стадія взяттям під варту. При цьому арештованому не повідомлялися обставини злочину, щоб він не мав можливості обміркувати лінію захисту. Загальне розслідування виступало наступною стадією процесу. Вона передбачала з метою встановлення основних обставин справи попередній допит арештованого. З урахуванням презумпції винуватості, підозрюваний на цій стадії перетворювався на обвинуваченого. На нього було покладено обов'язок доведення відсутності вини, але ніяких реальних можливостей для цього обвинувачений не мав. Під час допиту суддя намагався, як правило, погрозами та шантажем залякати обвинуваченого, златати його спротив, довести недоцільність заперечення вини. За «Кароліною» підозрюваний (обвинувачений) був стороною процесу, не наділеною жодними юридичними правами. Спеціальне розслідування виступало головною стадією процесу. Керуючись теорією формальних доказів, «Кароліна» містила повний, вичерпний перелік доказів щодо кожного виду правопорушення. Повноцінним доказом вважався збіг свідчень двох осіб, оскільки свідчення однієї людини вважалися напівдоказом. За відсутності прямих доказів використовувалися непрямі. До їх числа відносилися: погана репутація підозрюваного, його перебування на місці скоєння злочину, зовнішні прикмети тощо. У той же час свідчення, які могли пом'якшити чи спростувати вину, до уваги не бралися. Також слід зазначити, що наявність сукупності доказів, підозр не виступала підставою для остаточного засудження. Хоча «Кароліна» формально передбачала наявність позивача-обвинувача, який надавав судді докази вини підозрюваного, найбільш ефективним засобом досягнення мети провадження вважалося застосування тортур [15, с. 86-87]. Але у справах щодо нетяжких злочинів та у випадках, коли обвинувачений визнавав провину чи його було відкрито

іншими доказами, негайно проголошувався обвинувальний вирок [6, с. 279]. Власне, винесення вироку завершувало стадію спеціального розслідування. Судовий розгляд справи мав формальний характер, оскільки основана мета досягалася під час попереднього розслідування. Суддя разом із судовими засідателями напередодні судового засідання переглядали зібрані по справі матеріали та формулювали вирок. Фактично судові засідання зводилося до проголошення вироку, який міг бути обвинувальним чи виправдувальним. Також особа могла бути залишена під підозрою.

Головною метою створення Кримінально-судового укладення Священної Римської імперії німецької нації виступала уніфікація германського кримінального та кримінально-процесуального права, і, відповідно, встановлення верховенства імперського права щодо права окремих земель. Оскільки Укладення було визнане як джерело права на території всієї Священної Римської імперії, можна вважати, що бажана мета певною мірою була досягнута. Саме на основі «Кароліни» була сформована система загального германського кримінального права у XVI–XVIII століттях. Але її значення як універсального кодексу значною мірою зменшувалося внаслідок застереження про збереження у силі старих прав та звичаїв курфюрстів і станів щодо порядку здійснення суду [6, с. 277]. Внаслідок цього норми Кримінально-судового укладення мали, як правило, рекомендаційний характер. Відтак, вони застосовувалися у судовій практиці лише тому, що отримали визнання в окремих територіально-державних утвореннях. У цілому, положення «Кароліни» були скоріше зразком, ніж правом, яке застосовувалося на практиці. Так, на основі Кримінально-судового укладення Священної Римської імперії німецької нації в Австрії, Баварії, Пруссії та інших германських державах протягом XVI–XVIII століть приймаються власні кримінально-судові укладення. Саме вони згодом і стали нормативною базою здійснення правосуддя на місцях.

Отже, маємо підстави констатувати, що спочатку у Франції та Німеччині основною формою виступає обвинувально-змагальний процес. Ця форма процесу отримала свою регламентацію ще у варварських правдах та характеризується однаковістю процедури у кримінальних та цивільних справах, але починаючи з XIII століття у церковних судах все більшого розповсюдження набуває розшуково-інквізиційна форма процесу. А вже на початку XV століття розшуковий процес починає витісняти обвинувально-змагальний процес, що обумовлюється ускладненням суспільного життя та зміцненням державної королівської влади. Якщо обвинувально-змагальний процес характеризувався вільною оцінкою доказів, то з розвитком розшуково-інквізиційної форми процесу починає розповсюджуватися формальна теорія доказів. Таким чином, з утвердженням абсолютизму розшуково-інквізиційний процес стає єдиним, що застосовується у судовій практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. 2-е вид. перероб. й доп. К., 2008. 730 с.
2. Салическая правда / Перевод Н. П. Грацианского, под ред. В. Ф. Семенова. М.: МГПИ им. Ленина, 1950. 167 с.
3. Курило М. П. сторичні передумови та особливості становлення цивільного процесуального права в Україні та світі. Форум права. 2013. № 1. С. 557-566. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_94
4. Атаманчук І. В. Генеза процесуального права України: тенденції, перспективи розвитку: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 К., 2014. 196 с.
5. Кашанина Т. В. Происхождение государства и права. М.: Юрист, 1999. 335 с.
6. Чельцов-Бебутов М. А. Курс уголовно-процессуального права. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах. СПб.: Равена, Альфа, 1995. 846 с.
7. Hélie F. Traité de L'instruction criminelle ou théorie du code d'instruction criminelle. Paris, 1863. T. 1. URL: <https://www.readanybook.com/ebook/traité-de-l'instruction-criminelle-ou-theorie-du-code-d'instruction-criminelle-1-379561>
8. Esmein A. Histoire de la procédure criminelle en France et spécialement de la procédure inquisitoire depuis le XIIIe siècle jusqu'à nos jours. Paris, 1882. 609 с. URL: <http://nwcbooks.com/download/histoire-de-la-proc-dure-criminelle-en-france/>
9. Тальберг Д. Г. Русское уголовное судопроизводство: в 2 т. Т. 1. Киев: Тов. печ. И. Н. Кушнерев и Ко, 1889. 305 с.
10. Случевский В. Учебник русского уголовного процесса. Изд. 2-е. СПб.: тип. М.М. Стасюлевича, 1895. 792 с.
11. Познышев С. В. Элементарный учебник русского уголовного процесса. М.: Г.А. Леман, 1913. 337 с.
12. История государства и права зарубежных стран: учебник для бакалавров / отв. ред. И. А. Исаев, Т. П. Филиппова. Москва: Проспект, 2013. 560 с.
13. Plank J. W. Das deutsche Gerichtsverfahren im Mittelalter: nach dem Sachsenspiegel und verwandten Rechtsquellen. Bd. II. Braunschweig; 1879. 855 s.
14. Schröder R. Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte : mit einer im text und fünf Karten. Leipzig: Verlag von Veit & Comp., 1898. 958 s.
15. Glaser J. Handbuch des Strafprozesses. Zweiter Band. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1885. 602 s.